

мають наукового ступеня. Вони представляли 13 країн та 51 місто: Україну (Київ, Львів, Одесу, Харків, Сімферополь, Дніпропетровськ, Донецьк, Луганськ, Херсон, Севастополь, Світловодськ, Ужгород, Білу Церкву, Маріуполь, Чернігів, Феодосію, Запоріжжя, Кіровоград, Суми, Луцьк), Російську Федерацію (Москву, Санкт-Петербург, Пензу, Самару, Іваново, Волгоград, Архангельськ, Орехово-Зуєво, Таганрог, Саратов, Казань, Саранськ, Ростов-на-Дону, Перм, Красноярськ, Єкатеринбург, Воронеж), Угорщину (Будапешт), США (Вашингтон, Карлайл), Білорусь (Мінськ, Полоцьк), Молдову (Кишинів), Туреччину (Стамбул), Польщу (Варшаву, Седльце), Болгарію (Благоевград), Киргизстан (Бішкек), В'єтнам (Ханой), Німеччину (Берлін), Азербайджан (Баку).

ЗБЛИЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ТА ЇХНЯ ВЗАЄМОДІЯ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

14–15 вересня 2012 р. на економіко-правовому факультеті Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова відбулося засідання круглого столу, яке організували відділ теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України та кафедра загально-правових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Робота круглого столу «Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом» традиційно відбувалася у формі пленарного засідання та засідання наукових секцій, які пройшли на високому науково-теоретичному рівні, в дусі дискусій з поміркованою полемікою та великим зацікавленням молодих вчених.

З привітальними словами до учасників круглого столу звернулись: заступник директора Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор політичних наук, професор, *Горбатенко Володимир Павлович*; завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України *Н.М. Оніщенко*; Доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, проректор із навчальної роботи, завідувач кафедри кримінального права, кримінального процесу і криміналістики Одеського національного університету імені І.І. Мечникова *Стрельцов Євген Львович*; декан економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, кандидат юридичних наук, доцент *Труба В'ячеслав Іванович*.

З науковою доповіддю «Визначальні характеристики розвитку правової системи України» виступив доктор політичних наук, професор, заступник директора Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України *В. П. Горбатенко*, зазначивши те, що правова система покликана здійснювати активний

вплив на характер цілеспрямованих змін у суспільстві, сприяти гуманізації держави і права, вдосконаленню законодавчого процесу, піднесенню ефективності правового регулювання, формуванню високої суспільної та індивідуальної правосвідомості.

Крім того, проф. В.П. Горбатенко наголосив на необхідність створення ефективної, соціально орієнтованої інституційної підсистеми, яку повинні утворювати цілеспрямовано задіяні біржі праці, житлово-комунальні установи, арбітражні суди, приватні страхові та пенсійні компанії, благодійні фонди. Створення такого розмаїтого інституційно-соціального конгломерату надасть громадянам можливість вибору між державними і недержавними службами, а також у перспективі сформує правові підстави для активного використання, поряд з бюджетним, потенціалу небюджетного забезпечення соціальних програм.

Таким чином, модель правової системи України має бути принципово новою, покликаною створювати умови та можливості для соціально-корисної заохочувальної діяльності. Гармонійна взаємодія інститутів громадянського суспільства з державою через створення в Україні демократичної правової системи дозволить поступово обмежити державне втручання в економічне і соціокультурне життя громадян. Вплив держави буде поступово зведений до мінімуму, що дозволить їй зайняти в умовах сучасного розвитку місце - бути лише частиною суспільства під його постійним і всебічним контролем.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України Н.М. Оніщенко в доповіді «До питання про аналіз категорій «механізм зближення» та «механізм взаємодії» національних правових систем сучасності» зазначила, що не всі правові системи можуть і повинні розглядатися як деякі механічні величини, які можуть і повинні зближуватися за бажанням політичних кіл, правлячих структур, володарюючих органів. Більш того, в одних часово-просторових характеристиках таке зближення є реаліями, в інших - тільки намірами, які залишаться тільки на папері. У такий спосіб зрозуміло, що інколи є некоректним із наукової точки зору пропагувати можливість «механізму зближення» для всіх без винятку національних правових систем. Основним аргументом при цьому виступає відсутність у сучасній правовій науці будь-яких чітко визначених концептуальних засад, на базі яких стало б можливим обґрунтоване їх інтегрування, а не безпідставне еkleктичне поєднання різномірних площин та аспектів права.

Існує також багато невіршених проблем у сучасному викладанні курсів, пов'язаних з порівняльним праводержавознавством, специфікою курсу «Правові системи сучасності», практичною реалізацією теоретичних наробок щодо поняття «механізм взаємодії» національних правових систем.

Доктор юридичних наук, професор, вчений секретар Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, заслужений юрист України Н.М. Пархоменко у своїй доповіді «Юридично-технічні засади гармонізації нормативних складових національних правових систем (окремі аспекти)» звертала увагу на гармонізацію права, як умову досягнення узгодженості між

правовими системами, завдяки чому виникають реальні можливості ефективних міждержавних відносин, а отже узгодження інтересів різних держав можливе лише на підставі формування спільного правового простору - єдиних (уніфікованих) або засадничих правових норм.

Гармонізація включає прогнозування, аналіз економічної ефективності, вивчення зарубіжного досвіду, перевірку законодавства та практики на відповідність міжнародним стандартам; є провідним інструментом інтеграції, формує її правову основу. При цьому, метою гармонізації є встановлення уніфікованого, такого, який можна порівняти, порядку регулювання правовідносин у межах укладених сторонами міжнародних договорів шляхом імплементації положень договорів у національні нормативно-правові акти.

У доповіді розкривались основні принципи та підстави процесу гармонізації. Зверталась увага на етапи гармонізації національного законодавства. Вказувалось на те, що результатом гармонізації є те, що у різних держав з'являється спільна система не лише загальних, але й галузевих принципів права, спільні цілі та завдання у зовнішніх політиках, єдиний механізм правового регулювання суспільних відносин. Це набуває особливої актуальності в умовах налагодження партнерських відносин в межах Співдружності Незалежних Держав, Митного союзу, Всесвітньої торгової організації, Європейського Союзу та вимагає координації правової політики та гармонізації права, що створилось та створюється в межах цих об'єднань.

Доктор філософських наук, кандидат юридичних наук, професор, академік, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри загально-правових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова В.П. Плавич у своїй доповіді «Сучасні проблеми зближення та взаємодії норм міжнародного та національного права» акцентував увагу на тому, що розширення простору взаємодії національних правових систем та міжнародно-правових систем між собою потребує ефективних правових засобів, які сприяли б гармонійному функціонуванню вказаних систем у сучасному правовому просторі. Проблеми взаємодії та взаємозв'язку норм міжнародного та національного права потребують теоретичного забезпечення, розробки відповідних наукових концепцій, орієнтирів та понять.

Вказувалось на те, що однією з актуальних проблем є використання загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права національними судами. Загальноновизнані принципи і норми міжнародного права можуть застосовуватися судами у разі суперечності між нормами національного права, а також коли одне і теж питання в цілому однаково регулюється і національним законодавством, і загальноновизнаними нормами міжнародного права. Основними способами впливу норм міжнародного права на норми національного права є відсилання, рецепція та трансформація.

Було запропоновано розроблення та прийняття кодексу міжнародного права, який би мав побудовану за пандектним принципом структуру: загальна частина містила б основи взаємодії національного права з правом міжнародним, іноземним. Особлива ж частина цього кодексу визначала особливості набуття нормами останніх юридичної сили залежно від характеру міжнародних пра-

вовідносин (публічного чи приватного) та залежно від компетенції відповідних національних органів державної влади та управління.

Пропонувалось створення спеціалізованого державного органу, який би займався питаннями розробки проектів законів, інших видів нормативних актів національної правової системи, що передбачала гнучку інкорпорацію норм прецедентного права у внутрішнє законодавство, зберігаючи при цьому ustalені традиції нормотворення нашої держави. Крім того, цей орган займався б також проведенням експертних оцінок міжнародних та міждержавних нормативних актів щодо їх відповідності внутрішньому законодавству та виробленням механізмів їх легітимації.

Доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, проректор із навчальної роботи, завідувач кафедри кримінального права, кримінального процесу і криміналістики Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Є.Л. Стрельцов в доповіді «Принципові змістовні «акценти» міжнародно-правової інтеграції» висвітлював поняття «інтеграція», яке може мати місце як в рамках системи, яка вже існує, що веде до підвищення її цілісності та організованості, так і при створенні нової системи. Такій підхід потребує від правників необхідності встановлення основної сутності правової інтеграції: це удосконалення існуючої системи чи створення нової системи, оскільки однозначної відповіді тут бути не може і в кожному конкретному випадку можливі різні варіанти.

Водночас спроба прямої інтеграції галузей публічного права є більш складною, оскільки це пов'язане з тим, що держави дуже високо оцінюють свій суверенітет та самостійність при вирішенні багатьох питань, а тому і поділяти такі свої функції з будь-якою наднаціональною або закордонною інституцією бажання не мають.

Було наведено приклад з практики Міжнародного кримінального суду – першого постійного правового інституту, який розслідує злочини осіб, які вчинили геноцид, військові злочини і злочини проти людяності, і діє з 2002 р.

При цьому було зазначено, що у сфері протидії злочинності проблеми правової інтеграції повинні набувати форми гармонізації, при якій йдеться не про відповідне копіювання законодавства, що часто має місце при вирішенні складних приватноправових проблем. При гармонізації законодавства узгоджуються його загальні положення, розробляються концептуальні підходи, правові принципи і т. п. Гармонізація також не виключає, що в окремих випадках можливим є використання на національному рівні окремих норм кримінально-правового напрямку, які вже отримали необхідну правову апробацію. Саме така форма правової інтеграції повинна зараз нести основне навантаження у сфері протидії злочинності на міжнародному та національному рівнях.

Доктор юридичних наук, доцент, начальник кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ, полковник міліції С.Д. Гусарев в доповіді «Гармонізація законодавства як фактор удосконалення юридичної практики» звернув увагу на основні напрями зовнішньої політики України, які схвалені постановою Верховної Ради України 2 липня 1993 року. Прийняття і

ратифікація Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами-членами засвідчило офіційне визнання Україною європейського вибору як безальтернативного напряму державно-правового розвитку та необхідність узгодження нормативної основи правової системи України з правовою системою Європи.

Додавалось, що політико-правові засади цього процесу отримали своє нормативне визначення у широкомаштабній Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, розрахованій на період до 2007 року, в якій наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС визнано одним з основних пріоритетів інтеграційного процесу.

Акцентувалось на необхідності гармонізації стандартів, розрахованих безпосередньо на порядок організації та здійснення юридичної практичної діяльності. Нормативного вирішення очікують такі важливі питання, як створення умов для здійснення незалежного правосуддя, формування суду присяжних, забезпечення реалізації принципу неупередженості слідства, посилення правових та соціальних гарантій захисту юридичних працівників, що наблизить правову систему України до стандартів права Європейського Союзу.

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ О.Д. Тихомиров у своїй доповіді «Компаративність права як властивість сучасної правової реальності» зазначив, що для проведення порівняльно-правових досліджень необхідно визначити, що розуміється під «правом» і яка роль приділяється йому в різних соціальних системах.

Відношення рівності, толерантності, справедливості, свободи та інші, які складають змістовність компаративності права набули офіційного визнання на міжнародному та національному рівнях, зокрема, визнання багатоманітності країн, культур, цивілізацій є прогресуючою тенденцією в міжнародному праві, діяльності ООН та інших міжнародних організацій.

Додавалось, що компаративізм виходить із розмаїтості реальностей різних країн і континентів, становлення загального в результаті їхньої взаємодії, діалогу, а не заздалегідь установлених кимось правових ідеалів і норм. При компаративному, а не порівняльно-правовому, підході акцент переноситься із права, правових систем країн, на їх (країн) регулятивний компонент, на визнання рівним праву інших регуляторів, які домінують у тій або іншій країні. Компаративізм припускає виокремлення як одиниці аналізу не правової системи, а сукупності соціальних, культурних, релігійних та інших регуляторів, що існують у кожній окремо взятій країні. У порівнянні цих сукупностей мірою зіставлення стає не право в його західній інтерпретації, а сукупність регуляторів однієї, другої чи іншої країни, причому кожній із них властиві свої особливості.

Доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури І.А. Кадієвська в яскравій доповіді «Правовий нігілізм в новому вимірі сучасного суспільства» звертала увагу на переродження або глибоку деформацію сучасної правосвідомості населення України на сучасному етапі. Вказувались причини, що породжують таку ситуацію в соціумі.

Додавалось, що в правосвідомості як соціальному явищі можуть проявлятися два його основних стани: позитивний і деформований, які переважно відрізняються природою відображення правової дійсності і відношенням їх носіїв до діючого права, правосуддя і законності.

Розкривається розуміння деформації правосвідомості, нігілізму, правового нігілізму, що традиційно розуміється як позиція, котра заперечує необхідність законності і правопорядку, сьогодні трансформується і набуває нових форм.

Надається характеристика «маргінальної свідомості», яка деструктивно впливаючи на різні форми суспільної свідомості, призводить до таких деформацій правосвідомості, як: правовий інфантилізм, дилетантизм, правове нецтво і правова демагогія.

Вказувалось, що зміна економічних і політичних орієнтирів привела до трансформації цінностей. Цей процес постійно посилюється, проявляючись в різних формах, найчастіше у формі утопічної свідомості, коли об'єктивна картина світу відбивається спотворено і упереджено. Утопічну або неправдиву свідомість не можна оцінити однозначно. Акцентувалась увага на поширенні останнім часом правового скептицизму, розглядалися такі феномени, як: кризова, песимістична і депресивна свідомість.

Друга частина роботи круглого столу «Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом» проходила на засіданнях чотирьох наукових секцій:

Секція № 1. Проблемні питання загальної теорії держави і права у контексті зближення національних правових систем та правових сімей сучасності.

Секція № 2. Історичні підвалини виникнення та розвитку національних правових систем та міжнародного права.

Секція № 3. Актуальні питання порівняльного правознавства у процесі зближення національних правових систем.

Секція № 4. Сучасні аспекти взаємодії міжнародного права та національних правових систем.

Круглий стіл «Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом» відбувся на високому організаційному та науковому рівні. Обрана тема круглого столу стала плідним підґрунтям для обміну думками із зазначеної проблематики. У зв'язку з актуальністю піднятих питань за результатами круглого столу опублікована збірка матеріалів тез та доповідей учасників круглого столу.

*доктор філософських наук, кандидат юридичних наук,
професор, академік, Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
та міжнародного права
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова
В. П. Плавич*